

Юридичні науки

УДК 343.1

Сірець Олександр Олександрович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Сирец Александр Александрович

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Sirets Oleksandr

Student of the

Yaroslav Mudryi National law university

ДО ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОЗАПЛАНОВОЇ РЕВІЗІЇ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

***Анотація.** У цій статті аналізується проблематика застосування позапланової ревізії як інструменту розслідування відповідних груп кримінальних правопорушень на сучасному етапі, а також наголошується на необхідності повернення відповідних положень до Кримінального процесуального кодексу України стосовно повноважень слідчого та прокурора на призначення позапланової ревізії під час досудового розслідування.*

***Ключові слова:** позапланова ревізія, Державна аудиторська служба України, суб'єкт господарювання, доктрина «плодів отруєного дерева».*

***Аннотация.** В этой статье анализируется проблематика применения внеплановой ревизии как инструмента расследования соответственных групп уголовных правонарушений на современном этапе, а также отмечается необходимость возврата соответственных положений к*

Уголовному процесуальному кодексу України касательно полномочий следователя и прокурора на назначение внеплановой ревизии во время досудебного расследования.

Ключевые слова: *внеплановая ревизия, Государственная аудиторская служба Украины, субъект хозяйствования, доктрина «плодов отравленного дерева».*

Summary. *In this article, the unscheduled audit as crime investigation tool application issues at the present stage are analyzed, and also the need to return the relevant provisions to Criminal Procedure Code of Ukraine as regards the powers of the investigator and the prosecutor to appoint the unscheduled audit during pre-trial investigation is noted.*

Key words: *the unscheduled audit, State Audit Service of Ukraine, business entity, “the fruit of a poisoned tree” doctrine.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, на нашу думку, надзвичайно актуальним являється питання можливості чи неможливості застосування такого інструменту розслідування, як позапланова ревізія. Проблема виникає у зв'язку з тим, що, фактично, з прийняттям Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. одночасно було внесено зміни до Кримінального процесуального кодексу України (далі по тексту – КПК), а саме виключено положення п. 6 ч. 2 ст. 36 та п. 4 ч. 2 ст. 40 КПК, якими закріплювалися повноваження слідчого та прокурора за наявності відповідних підстав призначати позапланову ревізію підконтрольного суб'єкта господарювання. І хоча наразі така можливість передбачається у положенні п. 5 ч. 5 ст. 11 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», однак наявна досить велика поширеність випадків відмови слідчих суддів у наданні дозволу на проведення такої позапланової ревізії, або ж визнанні у подальшому судовому розгляді за клопотанням захисника зібраних на підставі такого акту

позапланової ревізії доказів недопустимими, що саме по собі становить загрозу зриву можливості проведення розслідування відповідної категорії злочинів.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання застосування позапланової ревізії у розслідуванні відповідних категорій злочинів на сьогоднішній день є досить неоднозначним та дискусійним; так, частина дослідників, публіцистів висловлюються за необхідність повернення виключених положень із КПК, тим самим розв'язавши руки органам досудового розслідування для здійснення такого розслідування належним чином, а інша частина висловлюються проти такого повернення. Зокрема, дослідженням даної проблематики займалися такі науковці, як В. Жидков, А. С. Сизоненко, О. М. Брисковська, А. І. Стороженко, В. В. Неганов, О. Капліна, Н. Маринів та ряд інших дослідників.

Мета статті полягає у проведенні дослідження проблематики застосування позапланової ревізії у досудовому розслідуванні відповідних категорій злочинів, а також акцентування на нагальній необхідності передбачення у КПК повноважень слідчого та прокурора на її призначення з метою здійснення належного розслідування.

Виклад основного матеріалу. Як уже було зазначено, першочергово нас цікавить саме позапланова ревізія, для з'ясування сутності якої слід звернутися до відповідних положень законодавства.

Так, у п. 3 Порядку проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами (далі по тексті – Порядок), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України (далі по тексті – КМУ) від 20 квітня 2006 р. № 550 зазначається, що позаплановою виїзною ревізією визнається така, що не є передбаченою планами проведення заходів державного фінансового контролю і яка проводиться на передбачених Законом України «Про основні засади

здійснення державного фінансового контролю в Україні» підставах; окрім того, відповідно до п. 5 Порядку, позапланові виїзні ревізії проводяться за наявності визначених Законом України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» підстав [1]. Так, відповідно до п. 5 ч. 5 ст. 11 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», серед таких підстав для проведення позапланової ревізії є наявність доручення щодо проведення у підконтрольних установах ревізії від КМУ, органів прокуратури, органів доходів і зборів, Національної поліції, Служби безпеки України, Національного антикорупційного бюро України, із наявністю у такому дорученні фактів про вчинення порушення такими підконтрольними установами законів України, на умови віднесення такої перевірки до компетенції органів державного фінансового контролю, тобто, саме Державної аудиторської служби України (далі по тексті – Держаудитслужба) [2].

Тобто, виходячи з вищезгаданих положень, можна зробити висновок, що жодних питань із розслідуванням злочинів у сфері економічної та господарської діяльності не має виникати, адже проведення позапланових ревізій – фактично, ключового, головного та найбільш дієвого інструменту в руках правоохоронців – передбачається відповідним законодавством, однак, звернувшись до положень КПК, виникає ряд суперечностей. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК, одним із процесуальних джерел доказів визнаються документи, тоді як, у свою чергу, відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 99 КПК, до числа документів, за умови наявності в них фіксованих відомостей, що є доказами встановлюваних під час кримінального провадження фактів та обставин, можна віднести й висновки ревізій [3]. Однак, у свою чергу, у Законі України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII, а саме у Прикінцевих положеннях, зазначається про те, що п. 6 ст. 36 та п. 4 ст. 40 КПК є виключеними. Варто зазначити, що вказані положення стосувалися

насамперед можливості призначення в порядку доручення Держаудитслужбі проведення позапланової виїзної ревізії за наявності підстави, зазначеної в раніше згаданому нами п. 5 ч. 5 ст. 11 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [4].

Тобто, окрім того, що КПК як основний галузевий кодифікований акт не закріплює повноважень слідчого та прокурора стосовно здійснення доручення на проведення позапланової ревізії Держаудитслужбі, у ньому взагалі не зазначається жодного визначення ревізійної перевірки, а також, як зазначає детектив Національного антикорупційного бюро України Валерій Жидков, відсутні жодні положення стосовно віднесення ревізії до ряду процесуальних чи не процесуальних дій, числа заходів забезпечення кримінального провадження, тощо. Також, Жидковим досить ґрунтовно проаналізовано переважну більшість наявних наукових позицій стосовно сутності ревізії як такої:

1. На переконання М. І. Камлика, А. М. Бандурки, ревізія являє собою не процесуальну дію, так як при виконанні службових доручень працівник Держаудитслужби підпорядковується не слідчому, а саме керівнику Держаудитслужби, який призначає ревізію, а також керує процесом її проведення ревізором.

2. На думку Л. Г. Шапіро та ряду інших вчених, ревізія являє собою саме процесуальну дію, адже її проведення є нічим іншим як використанням у кримінальному провадженні спеціальних знань, і, на їх думку, на момент призначення такої ревізії слідчим чи прокурором втрачається її адміністративний характер та перетворюється із засобів господарського контролю на кримінально-процесуальну дію.

3. Серед інших, на думку О. О. Бондаренко, ревізія являється змішаною адміністративною та процесуальною дією, адже є дією адміністративно-правового характеру, але у випадках призначення в кримінальному провадженні визнається способом збирання доказів.

4. На думку Б. В. Романюка, ревізія являє собою слідчу дію, так як проводиться за рішенням слідчого, прокурора, а ревізор фактично являється спеціалістом, які не є самостійними у своїх діях, а підпорядковуються суб'єкту розслідування і діють у межах повноважень.

Валерієм Жидковим зазначається також спосіб, у який правоохоронці здійснюють обхід даної прогалини. Зокрема, у відповідності до ч. 1 ст. 1 КПК, порядок кримінального провадження на території України визначається кримінально-процесуальним законодавством, яке, згідно з ч. 2 ст. 1 КПК, складається з Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (далі по тексту – ВРУ), самого КПК, а також інших законодавчих актів, до числа яких можна віднести також і Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [5].

Окрім того, відповідно до Порядку взаємодії між органами державної контрольно-ревізійної служби та органами прокуратури, внутрішніх справ і Служби безпеки України, затвердженого спільним Наказом Головного контрольно-ревізійного управління України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України та Генеральної прокуратури України від 19 жовтня 2006 р. № 346/1025/685/53 (далі по тексту – спільний Наказ), а саме відповідно до п. 2.4 спільного Наказу, позапланова виїзна ревізія проводиться ревізорами за умови надання правоохоронним органом, який доручив таке проведення, постанови про призначення ревізії, винесеної після порушення кримінального провадження проти певних посадових осіб підконтрольної установи, а також судового рішення, якщо провадження стосується діяльності підконтрольної установи, що є дозволом суду на проведення такої ревізії; додатково може надаватися інформації про факти, що свідчать про порушення підконтрольною установою законодавства [6].

Окрім того, відповідно до п. 78.1.11 ч. 78.1 ст. 78 Податкового кодексу України (далі по тексту – ПКУ), однією з підстав для проведення

документальної позапланової перевірки є рішення слідчого судді чи суду про призначення перевірки [7].

Досить ґрунтовно було висловлено позицію стосовно необхідності повернення положення про повноваження слідчих та прокурорів на призначення позапланової документальної ревізії А. С. Сизоненко та О. М. Брисковська. У своєму дослідженні науковцями було виокремлено цілий ряд принципів сучасних проблем із призначенням ревізії, однак ми хотіли б зупинитися на двох, на нашу думку, найбільш принципів, серед яких відсутність визначення повноважень слідчого та прокурора на призначення позапланової ревізії в КПК, а також досить часта відмова суб'єктів господарювання в наданні на вимогу чи прохання слідчих та прокурорів інформації або копій документів.

Так, на підкріплення першої проблематики науковцями зазначається про те, що відсутність відповідних положень у самому КПК часто тягне оскарження проведення ревізій адвокатами, що в результаті досить часто призводить до ставлення під сумнів самих результатів такої позапланової ревізії та доказів, отриманих на підставі таких результатів, а саме, перш за все, оспорується їх достовірність.

Що ж стосується другої проблеми, то варто зазначити, що на практиці приватними суб'єктами господарювання, на відміну від державних та комунальних (які в силу вимог законодавства просто зобов'язані), часто ігноруються такі запити та вимоги, або ж відмовляється у наданні певної інформації чи копій документів на підставі ніби-то відсутності, або ж спираючись на відсутність їх законодавчо закріпленого обов'язку надати таку інформацію чи документи. У зв'язку з такою ситуацією у слідчого та прокурора виникає необхідність звернення та слідчого судді з клопотанням про надання тимчасового доступу до речей і документів такого суб'єкта господарювання; проте, навіть у випадку отримання відповідної ухвали слідчого судді нерідкими є випадки, коли слідчого та прокурора не

допускають на сам суб'єкт господарювання без вагомих на те причин, що, у свою чергу, стає підставою для звернення слідчого та прокурора з клопотанням до слідчого судді про проведення обшуку. На наше переконання, у такій ситуації слідчий та прокурор фактично позбавлені можливості належним чином, у розумні строки, отримувати докази по провадженню і навіть отримати такі докази взагалі, а суб'єкту господарювання, що порушує законодавство, у свою чергу, надає час та можливість для приховання своєї незаконної діяльності та навіть знищення слідів вчинення злочину. Тоді як із отримання акту проведеної ревізії, завдяки якому стає можливим внаслідок детального аналізу такого акту складення плану розслідування, шляхом залучення відповідного експерта стає можливим визначення розміру завданих збитків, з'ясування окремих обставин вчинення злочину, а також осіб, що є причетними до його вчинення [8, с. 135-146].

Подібна «незгода» із позицією законодавця стосовно виключення відповідних положень із КПК зазначає і А. І. Стороженко, акцентуючи увагу на тому, що, вчиняючи певне кримінально каране діяння у виробничій та фінансово-господарській сфері, суб'єктом господарювання оформлюється безліч відповідної документації, що стосується руху та стану конкретного майна; таким чином, у відповідному ряді документів фіксуються певні сліди вчинених злочинів, зокрема, фальсифікації, штучно створені надлишки або недостачі того чи іншого майна тощо [9, с. 292-293].

Діаметрально протилежною видається позиція адвокатів із питань необхідності повернення положень про призначення позапланових ревізій слідчим, прокурором до КПК. Зокрема, здійснюється посилення на положення ч. 2 ст. 93 КПК, відповідно до якого було виокремлено три способи збирання доказів стороною обвинувачення, якими є: 1) через проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій; 2) через витребування та отримання від органів державної влади, органів

місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, інформації, висновків експертів, висновків ревізій, а також актів перевірок; 3) через проведення інших передбачених КПК процесуальних дій. Тобто, фактично, на їх думку, слідчий та прокурор повноважні лише отримувати готові результати проведених ревізій у порядку ст. 99 КПК із наступним проведенням відповідної експертизи, висновок якої і буде належним доказом. Що ж стосується можливості задоволення відповідних клопотань про проведення ревізії, то, як зазначають автори статті, випадки задоволення таких клопотань суперечать положенням КПК, при цьому посилаються на положення ч. 3 ст. 26 КПК, відповідно до якого слідчим суддею вирішуються виключно ті питання, які віднесені на їх розгляд сторонами та віднесені до їх повноважень КПК.

Як результат, адвокатами пропонується визнавати, що акти перевірок та висновків ревізій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді, являють собою недопустимі докази, посилаючись на положення ч. 1 ст. 84 КПК, відповідно до якого всі докази мають бути отримані у відповідності до передбаченого КПК порядку; тобто, на думку адвокатів, слід керуватися доктриною «плодів отруєного дерева»: всі докази, отримані в результаті проведення перевірки чи ревізії, що було здійснено на підставі ухвали слідчого судді, є також недопустимими [10].

На наше переконання, з такою позицією важко погодитися, однак пропонуємо проаналізувати ставлення судів до задоволення чи незадоволення відповідних клопотань про призначення позапланової документальної ревізії на прикладі судів м. Харкова та Харківської області. А. І. Стороженком було проведено відповідне дослідження, внаслідок якого встановлено, що в переважній більшості випадків слідчими суддями м. Харкова та Харківської області відмовлено слідчим і прокурорам у призначенні позапланової документальної ревізії (зокрема, дослідник зазначає такі приклади ухвал у справах: № 646/787/17, № 640/2798/17, №

640/7495/16-к, № 643/9313/17, № 638/3597/15-к, № 636/1947/17, № 631/399/15-к, № 641/5970/17, № 641/3695/17, № 638/1821/17 та ряд інших). Зокрема, дослідником було встановлено, що слідчими суддями Глібко О. В. (Орджонікідзевський районний суд м. Харкова) у справі № 644/3972/15-к, Курило В. О. (Жовтневий районний суд м. Харкова) у справі № 639/9842/16-к, Муратовою С. О. (Київський районний суд м. Харкова) у справі № 640/5587/18, при розгляді відповідних клопотань про призначення позапланової документальної ревізії було здійснено посилання на п. 25 Рішення Європейського суду з прав людини (далі по тексту – ЄСПЛ) у справі «Михайлюк та Петров проти України» від 10.12.2009 року, у якому зазначено, що формулювання «згідно з законом» має тлумачитися як наявність певної підстави у законодавстві; окрім того, встановлено, що з положень рішення випливає необхідність відповідності вітчизняного законодавства критеріям відповідності принципу верховенства права та доступності для певної особи, тобто, вона повинна мати змогу передбачати для себе наслідки застосування відповідних положень. Саме така аргументація, що здебільшого здійснюється слідчими суддями та судами, є причиною для відмови у задоволенні відповідних клопотань слідчих та прокурорів про проведення позапланової документальної ревізії [9, с. 294].

Висновок. На нашу думку, наявна ситуація є доволі критичною та підлягає негайному врегулюванню законодавцем із кількох причин.

По-перше, позбавлення правоохоронних органів настільки значного та важливого інструменту для розслідування економічних та господарських злочинів ставить під сумнів усю процедуру та взагалі можливість проведення такого розслідування. Не даремно деякими науковцями наголошується на специфічності такого інструменту розслідування, як позапланова документальна ревізія. Від планової ревізії її принципово відрізняє той факт, що остання проводиться виключно на підставі завчасного попередження суб'єкта господарювання про її проведення, таким чином, суб'єкту

господарювання надається можливість приховання слідів вчинення кримінального правопорушення, що унеможлиблює його розслідування. У свою чергу, за наявності конкретних підстав, слідчим та прокурором може бути призначена позапланова ревізія суб'єкта господарювання, за допомогою чого передбачається можливість виявлення ревізором наявних порушень, на підставі яких відкривається кримінальне провадження відносно такого суб'єкта. За відсутності ж можливості проведення позапланової ревізії часто слідчий та прокурор позбавлені законних інструментів для проведення таких розслідувань.

По-друге, фактично, можливість позапланової ревізії передбачається вітчизняним законодавством, однак не самим КПК. Так, відсутність відповідного положення у кодифікованому акті спричиняє поширення досить часто необґрунтованих оскаржень з боку адвокатів, що представляють інтереси тих чи інших винних суб'єктів господарювання, що в результаті може потягнути за собою визнання усіх доказів, які отримані на підставі ключового доказу – акту позапланової ревізії – недопустимими через відсутність закріплення можливості проведення позапланової ревізії у самому КПК; фактично, таким чином, адвокатам надається можливість для ліквідації будь-яких, навіть досить вагомих, доказів сторони обвинувачення, завдяки чому такий суб'єкт обвинувачення може уникнути притягнення до відповідальності за вчинення відповідних кримінальних правопорушень, тоді як сторона обвинувачення досить часто завідомо обізнана про марність розслідування та відсутність у майбутньому належного результату у вигляді притягнення винного до відповідальності.

По-третє, як наслідок із попередніх двох тез маємо вказати, що фактично таким чином відбувається порушення положень ст. 2 КПК, а саме кожним таким кримінальним провадженням не буде виконуватися завдання із захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування з тим, аби

кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнений до відповідальності в міру своєї вини; окрім того, на нашу думку, здійснюється порушення принципів верховенства права та розумності строків.

Таким чином, видається очевидною необхідність акцентування уваги законодавця на даній проблематиці з метою її вирішення шляхом повернення раніше виключених положень п. 6 ч. 2 ст. 36 та п. 4 ч. 2 ст. 40 КПК з метою надання можливості правоохоронним органам здійснювати належне досудове розслідування стосовно винних об'єктів господарської діяльності.

Література

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами» від 20 квітня 2006 р. № 550. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/550-2006-%D0%BF>
2. Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26 січня 1993 р. № 2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/4651-17>
4. Закон України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1697-18>
5. Жидков В. Призначення ревізій та перевірок під час розслідування / В. Жидков // Ліга.Блоги. URL: <https://blog.liga.net/user/vzhidkov/article/32074>
6. Наказ Головного контрольно-ревізійного управління України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України «Про затвердження Порядку взаємодії органів державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки України» від 19 жовтня

2006 р. № 346/1025/685/53. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/z1166-06>

7. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2755-17>
8. Сизоненко А. С., Брисковська О. М. Актуальні проблеми призначення та проведення позапланових ревізій за зверненням органів досудового розслідування / А. С. Сизоненко, О. М. Брисковська // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2018 р. № 1 (106). С. 135-146.
9. Стороженко А. І. Актуальні проблеми розгляду слідчими суддями клопотань про призначення позапланових ревізій / А. І. Стороженко // Досудове розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення (Матер. пост. діючого наук.-практ. семінару). Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України. Харків. 26.10.2018 р. Вип. 10. С. 292-296.
10. Чи має право слідчий суддя надавати дозвіл на проведення податкової (аудиторської) перевірки?! Протокол.уа. URL: [https://protocol.ua/ua/chi_mae_pravo_slidchiy_suddya_nadavati_dozvil_na_provedennya_podatkovo_i_\(auditrskoi\)_perevirki_1/](https://protocol.ua/ua/chi_mae_pravo_slidchiy_suddya_nadavati_dozvil_na_provedennya_podatkovo_i_(auditrskoi)_perevirki_1/)